

„Gyerekkoromban is nagy olvasó voltam”

Beszélgetés Olasz Sándorral

Olasz Sándor irodalomtörténész, a *Tiszatáj* főszerkesztője, egyetemi tanár, az irodalomtudomány doktora. Ez a szakmai életpálya tehát legalább négy szálból fonódik (szorosan) össze. Feltűnő, hogy mind a négy szál szép szabályosságot, előre tartást, egyben emelkedést mutat. S ha hozzávesszük ehhez, hogy a kilencvenes évektől rangos díjak és kitüntetések is érkeznek, méghozzá ezek is „szabályos” rendben, nos akkor még inkább megerősödik a hitünk abban, hogy a tehetség, a szívós munka és a szép emberség összhangja kiteljesedéshez vezet.

Olasz Sándor 1949-ben született Hódmezővásárhelyen, itt járt alsó és középiskolába, majd a szegedi egyetemen francia–magyar szakos bölcsészdiplomát szerzett. Ezután kezdődött az a négy szálon futó szakmai karrier, melyről az imént említést tettünk. Első könyve – Németh László regényszemléletéről – 1995-ben jelent meg, az eleddig utolsó – a *Magány és társaság között* – 2009-ben. S a két dátum között még másik hat. Valamennyi könyve az érdeklődő laikusoknak is szóló tudós munka. Hódmezővásárhely után Szegeden telepedett le. Ma is ott él. Rendkívül sok szállal kötődik a városhoz, annak kultúrájához, mindennapjaihoz.

– Kedves Sándor! Ez utóbb említett könyved fülszövegéből idézek egy Németh Lászlóra utaló részletet. „Az író többször beszél arról – írod –, hogy a homályba vágyó ember hirtelen valamilyen szerepnek, kihívásnak kíván megfelelni. A magányosok egymás felé fordulnak, a társaságkötés pillanatában’ egymás mellé állnak.” Tekinthejükk-e valamiféle önvallomásnak is ezt a gondolatot?

– Nem véletlenül idéztem Németh Lászlót (anélkül, hogy magam bármi másban hasonlítanám hozzá), akinek pályája a „homályból homályba” váltakozására épül. Ez az egymás felé fordulás ott volt a családomban, a vásárhelyi gimnáziumban (Grezsa igazgató úr működése alatt), az egyetemen, ahol a pártkatonák mellett ott voltak a jó emberek, akiktől sokat lehetett tanulni. A *Tiszatáj* sokáig példás összetartó közösség volt. Szerrepvállalás volt az is. Pesten vagy

Debrecenben baráti kezek nyúltak felém; a „társaságkötés” remekül működött egy perspektívtalan, levegőtlen korban. Ennek manapság egyre kevesebb jelét tapasztalom.

– Több évtizede ismerjük egymást. Számos találkozásunk, együttlétiünk megfigyelései alapján – gondolom, mások is ezt állapíthatták meg rólad – természetedben, lelki és intellektuális késztetéseidben feltűnően dominál néhány egymással szorosan összefüggő személyiségjegy. Például a nyugodtság, a kiegyensúlyozottság, a szelidség, az udvariasság, a derű. Sohasem hallottalak, láttalak hangoskodni, türelmetlenkedni, netán asztalt csapkodni. Miképpen függenek össze ezek a személyiségjegyek az egyenes vonalú és egyenletes mozgással épülő szakmai életutaddal?

– Az asztalt valóban nem sokszor csapkodtam. Néha persze jobb lett volna kiadni magamból a feszültsé-

get. Inkább lepleztem a dühöt, fegyelmeztem magam. Türelem, belátás, részvétel – nélkülük aligha bontakozhat ki a konszenzus-kereső magatartás. Legjobb példa erre a szerkesztés. Magam is beleborzongtam, három év (1986–1989) kivételével – lassan négy évtizede – a mai napig ugyanannak a lapnak a redakciójában dolgozom. Rengeteg embert, a magyar kultúra kiválóságait ismerhettem meg. Homlok-egyenest eltérő mentalitású, vérmérsékletű, másféle irodalomeszményt valló szerzőket. Valahogy mind-egyikkel szót tudtam érteni, s ezt a *Tiszatáj*-számok is tükrözik. Nem vagyok agresszív, erőszakos szerkesztő, az ízlésemet senkire sem akarom ráerőltetni. Sokak szerint ez kompromisszum-keresés, mások meg azt mondják, éppen ez a radikális álláspont. „Egyenes vonalú és egyenletes mozgás”? Azért nem ilyen egyszerű. Ez a sokirányú tevékenység mintegy lépcsőzetesen bontakozott ki. Jó másfél évtizedig szinte csak kritikákat, recenziókat írtam. Ezek szinte kivétel nélkül korabeli lapokban porosodnak, soha nem gondoltam az összegyűjtésükre, kiadásukra. Tudományos munkával foglalkoztam ugyan, de a kisdoktori disszertációm (Németh László és a

Lapzártakor érkezett a hír, hogy 2011. február 22-én meghalt Olasz Sándor. Szerkesztőségünk tisztelettel adózik emlékének.

„Szüleim”

régi magyar irodalom kapcsolatáról) sokáig nem követte nagyobb lélegzetű munka. Itt jegyzem meg, rövid ideig úgy tűnt, régi magyaros leszek – Kovács Sándor Iván és Keserü Bálint ösztönzésére. Meglepődöm, ha mostanában valaki az egyetemi *Actában* megjelent tanulmányaimra hivatkozik. Kálvin *Institutioja* és művészetszemlélete – ilyenekkel foglalkoztam. A tudományos munkálkodásra – már a nyolcvanas években – Grezsa Ferenc „kényszerített rá”. Igazából csak két, két és fél évtizede vagyok irodalomtörténész a kritikusk mellett. Felsőoktatási pályám is jóval később kezdődött, mint kortársaimé. Amikor a tanárképző főiskolára „számúzve” az előadásokra, szemináriumokra készültem, majd megörültem a stressztől: hogy fogok én másfél órás előadást tartani száz hallgató előtt? Aztán éppen az előadás lett a kedves „műfajom”, állítólag nem is csináltam rosszul.

– *Kiktől örökölted ezeket a tulajdonságokat? Kik voltak az őseid? Hódmezővásárhelyen számos „Olasz” családnévvel találkozhat az ember, ha családja-kutatásra adja a fejét. Te melyik ágból származol, a szüleid*

mivel foglalkoztak? Hogyan emlékszel vissza gyerekkorodra?

– Vásárhelyen rendkívül sok az ilyen családnév, Somogyot kivéve máshol sehol. A város történetírója szerint a XV–XVI. században behívott, bevándorolt olasz építőmunkások után maradt ez a név. Ha az erdélyi Olaszokra vagy Oloszokra gondolunk, akkor egészen más hipotézis alakítható ki. Lényeg az, hogy patinás családfával nem büszkélkedhetek. Az általam ismert ősök gazdálkodtak, majd iparosok lettek. Anyai nagyapám a paraszti sorból „kiemelkedve” traktoros lett, körmös Hoffertraktorát kisgyermekként csodáltam. Másik nagyapám szabómester volt, miként édesapám is követte példáját. Édesanyám jó ideig együtt dolgozott

„Hegedűvel (1950-es évek)”

édesapámmal egy ruházati kátészen. Gyermekkor? Boldog, szeretetteljes és kiegyensúlyozott volt. Tombolt körülöttünk a diktatúra, de a szülők és nagyszülők védőburkot varázsoltak körém, egyedüli gyerek, illetve unoka köré. Azért a rossz világ be-betört néha. Nagymamám átkozódik a picinyke föld után kivetett adók

miatt. Édesanyámmal visszük a zsírt a városháza alagsorába. Beszolgáltatás. Sokszor boltban kellett megvenni az előírt és hiányzó mennyiséget. Hétévesen hallgatom a rádióban Beethoven borzongató muzsikáját, hetekig nem engednek el a város túloldalán lévő zeneiskolába. Édesapámmal megnézzük a Vásárhelyre vezényelt két orosz tankot. De ott voltak a névnapok, disznóvágások, karácsonyok, mártélyi kirándulások – egy összetartó közösség ünnepei. A sors kivételes adománya, hogy a gyermekkori miliőtől egyre távolodva ma is ilyen féltő, óvó család vesz körül. Úgyhogy Jókai Anna el is nevezett bennünket Szentháromságnak, s egyik legutóbbi könyvét így dedikálta: „Olasz Sanyiéknak, akik az én »szeretetszigeteim« közé tartoznak”. Feleségem, Éva biológia-kémia szakos középiskolai tanár, a környezetvédelem a specialitása. Fiam, Attila – Tolvaly Ernő tanítványként – nemrég szerezte meg a festőművész diplomát, szegedi mesterével, Pataki Ferenc festőművésszel ma is termékeny kapcsolatban van.

– *A hatvanas évek végén kerültél a szegedi egyetem bölcsészkarára. Milyen volt az akkori bölcsészkar Szegeden? Tanáraid közül kikre emlékszel vissza szívesen? Mit tanultál meg istenigazából az egyetemen?*

– Az egyetemen óriási szerencsém volt: KSI, Keserü, Csetri Lajos, Horváth Károly, Nacsády József, Ilia Mihály, Tamás Attila voltak tanárim. Mások is, őket borítsa inkább a jótékony feledés. Szabad tanárválasztás nincs, s a magyar–nyugati nyelv szakosok automatikusan mentek az említett oktatókhoz. A magyar–orosz szakosok már rosszul jártak. Az akkori egyetem különös keverékében a fölkészült, igényes tanárok mellett ott ágáltak a mozgalmi érdemeket szerzők. Képzelnék el egy intézményben, hogy csak a pólusokat említsen, Koltay-

Kastner Jenőt, a régi magyar és az olasz irodalom doyenjét, Mussolini barátját, valamint a filozófia tanszék vezetőjét, dékánt, aki – noha Descartes etikájából szerzett fokozatot – kutatási tárgyának nevét soha nem tudta kimondani. Kovács Sándor Ivántól, Keserü Bálinttól, Nacsádytól a filológia becsületét tanultuk, Csetri Lajostól, Tamás Attilától az elméleti igényességet. Iliától meg olyan sok mindent, hogy alig lehet felsorolni. Velünk, érdeklődő hallgatókkal ő foglalkozott legtöbbit. Az akkori egyetemre kevés hallgató járt, magyar-francia szakosok mindössze nyolcan. Szünetben, folyosói beszélgetésekben az irodalom, a művészet legfrissebb dolgait tárgyaltuk. A korábbi durva beavatkozások után, de még a máig tartó permanens átszervezések előtt – minden ellentmondásával együtt – a műhelymunkára alkalmas léggör alakult ki.

– *Az egyetem után, 1973-ban az Ilia Mihály főszerkesztésével működő Tiszatáj szerkesztőségébe kerültem. Ennek már csaknem négy évtizede. Igaz, volt ezek között néhány megszakított esztendő a nyolevanes évek második felében, erről még kérdezni foglak. Hogyan kerültél a Tiszatájhoz, mivel érdemelted ki ezt, hiszen bizonyára rajtad tartották a szemüket a téged pártoló idősebb kollégák.*

– 1973-ban Ilia Mihály a főszerkesztő, helyettese Annus József. Szükség volt egy mindenre, afféle belső munkatársra, akire aztán később komolyabb, tartalmi dolgokat is rá lehet bízni. Akkor már négy-öt éve publikáltam a lapban, minden bizonnyal affinitást is mutattam a szerkesztőségi munka iránt, ami – ma is vallom – rendkívül összetett dolog. Az egyetem után tehát újabb tanulóévek következtek. Nem is szólva arról, hogy a *Tiszatáj* éppen ezekben az években vált fekete báránnyá. Az E. Fehér Pálok a

„Érettségi kép (1967)”

Népszabadságban, a helyi ügyelesek a meglehetősen „vonalas” megyei hírlapban közölték följelentésszámba menő támadásaikat. Egy alkalommal a karácsonyi számban. Ekkoriban bontakozott ki a termékeny munkakapcsolat Grezsa Ferencsel, atyai jóbaráttal.

– *Gyuris György, Vörös László és Müller Rolf könyveiből képet kaphatunk az 1986-os „Tiszatáj-perről”. Te mint az egyik szerkesztő, hogyan élted át ezt az időszakot, majd az ezt követő rehabilitációt?*

„Három generáció – nagyapámmal, édesapámmal (1970-es évek)”

– Az inkriminált verset Nagy Gáspár nekem küldte, vele én tartottam a kapcsolatot. Nem gondoltam, hogy ekkorát szól és ilyen görgeteget indít el. Hiszen Gazsinak korábban is jelentek meg a *Tiszatájban* hasonló versei. Félelmet és egzisztenciális bizonytalanságot életemben akkor éreztem igazán. A folyóirat betiltása, a több mint fél éves, megalázó huzavona valószínűleg örökre beleivódott a sejtetekbe. 1986-ban már nem volt divat betiltani valamit. És mégis... A Politikai Bizottság ettől sem riadt vissza. Utólag derült ki, hogy a PB szeptemberi ülésén Kádár imperialista ügynököknek nevezte a szerkesztőket, akiket meg kell büntetni. A főszerkesztőt nem, Annus Józsefet és engem viszont igen. Valami azonban mégis szép és emlékezetes volt. Még érezhettük azt a szolidaritást, ami mára gyakorlatilag teljesen kiveszett. Gyönyörű emberi gesztusokra emlékszem. Az írószövetség kiállítására. A magyar irodalom színe-java tiltakozott: Csoóri és Mészöly, Konrád és Csurka. Az 1989-es rehabilitáció sem volt egyszerű, mivel működött az 1987 tavaszán kine-

„Vekerdi Lászlóval, Attila fiammal a Tiszatáj Magyar Örökség-díjának átadásán, Ópusztaszeren (1999)”

vezett szerkesztőség, s ők is a velük történt méltánytalanságot emlegették. Az újraindulás gyökeresen megváltozott társadalmi és irodalmi helyzetben kezdődött.

– 1996-tól főszerkesztő vagy, a te nyakadba szakadt a folyóirat minden gondja-baja.

– Jól mondod, valóban nyakamba szakadt, és nemcsak tartalmilag. Korábban a lap anyagi ügyeivel nem foglalkoztam, most ebbe is bele kellett tanulnom. Kezdődött az a kötéltáncos mutatvány, ami a mai napig tart, s úgy látom, még jó ideig tartani fog. Ráadásul 1997-ben nagy fába vágtuk fejszénket, könyvkiadásba fogtunk, évente egyre több könyvet adtunk ki. Közel száz kötetet, Németh László naplóját, a róla írt emlékezőseket, Kosztolányi és Nemes Nagy Ágnes elfeledett regényét, Baka István hatkötetes életmű-sorozatát, Nagy Gáspárt, Tandori Dezsőt, Juhász Ferencet, Szepesi Attilát, Zalán Tibort, Sándor Ivánt, Fried Istvánt, Péter Lászlót és fiatal, pályakezdő szerzőket. Tőke nélkül, kizárólag pályázatokból valójában nagyon nehéz ez a vállalkozás. Terjesztőkkel viaskodni, szembenézni az igényes irodalom olvasóközönségének riasztó

beszűkülésével... Úgyhogy ebbe a harcba kissé bele is fáradtam.

– 1988-ban másodszor kötötted össze sorsodat a szegedi egyetem bölcsészkarával, de most már mint oktató koptattad az Ady téri épület lépcsőit. Milyen volt belülről és a másik térfélről látni a hetvenes évek óta bekövetkezett változásokat, s átélni a súlyos – főképpen a hallgatók felkészületlenségével kapcsolatos – válságjelenségeket?

– A hetvenes években még normális a hallgatói létszám az egyetemen. Minden ideológiai tehertétel ellenére létezett a régi színvonal.

Az összes magyar szakos száma nem haladta meg a negyvenet. Ma több mint kétszáz „magyaros” kóvályog a bölcsészkar öreg falai között. Többnyire érdektelenül, közönyösen, olykor nem is tudva, hogy a kredit pontokon kívül mit is keresnek itt. Tisztelet a fogyatkozó kivételnek. A bolognai folyamat – legalábbis ebben a formájában – csak növelte a bajt. Úgy tűnik, egy szinttel lejjebb van minden. Az egyetemen ma a középiskolai tananyagot is meg kell(ene) tanítani. Leginkább az érdektelenség fáj. Fölfoghatatlan, hogy a magyar szakosok jelentős része nem szeret olvasni. A vizsgákon ijesztő tájékozatlanság derül ki. Némelyek a modern magyar irodalom szigorlatra azt is elfelejtik, amit érettségire még tudtak.

– Milyennek látod az időben utánad sorakozó irodalomtörténész generációk szakmai minőségi szintjét, illetőleg lehetőségeiket a szakma művelésére? Vannak-e, lesznek-e tudós tanárok a középiskolákban, avagy a meglehetősen nagyszámú doktorandusz sereg tagjait inkább csak saját kutatásaik érdeklik?

– A fiatal irodalomtörténészek felkészültségével, minőségi szintjével nincs gond. Néhányan meglepően érett írásokkal állnak elő, ezek sokszor izgalmasabbak, mint befutott

„Kiss Ferencel, Ilia Mihállyal, Vörös Lászlóval Hrabalt hallgatjuk (1980-as évek)”

„Trogirban feleségemmel Évivel (2004)”

kollégáiké. Legföljebb némelyeknél az egyoldalúság, kizárólagosság, a túlságosan szűk kutatási terület róható föl. A helyezkedést, a betagozódást valamely domináns irodalomtudományos iskolába sokan kötelezőnek vélik. A szakma művelésére azonban egyre kevesebb a lehetőség, olykor a legkiválóbbaknak (doktori képzésben résztvevőknek, fokozatot szerzőknek) a legnehezebb a sorsuk. A doktori iskolák – mutatóikat javítandó – szinte futószalagon gyártják a PhD-fokozatokat. Tagadhatatlan, ennyi tudósra, főleg irodalomtudományból nincs szüksége az országnak. Ez egyébként a graduális képzésre is vonatkozik: a négy korábbi bölcsészkar most is „lefedné” az érdemeseket. Hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy a középiskolában újra tudós tanárok legyenek, de a törekvés biztató. Amíg a tanár – Németh László szavaival – „tanterv lebonyolító automata”, valahol a társadalom perifériáján megtűrt rabszolga, addig nincs remény.

– *Könyveidet, írásaidat olvasva szembeötlök a szép és szakszerű fogalmazással párosuló igen alapos elméleti felkészültség. S a szűkebben értelmezett tudományos karrierednek is ez a lényege. 1992-ben kandidátusi, 2005-ben akadémiai doktori fokozatot szereztél. Ezek a tudományos fokozatok természetesen szükségesek voltak az egyetemi oktatói ranglétrán történő előrejutáshoz, de irodalomtörténeti, kritikusi mun-*

kásságod rangját is ez a típusú föl-készültség jelenti és hitelesíti.

– Munkáimat igyekszem elméletileg megalapozni, de egyik iskola mellett sem horgonyoztam le. Minél több oldalról éri elméleti hatás az embert, annál jobb.

A nem ritkán szakmabeliek számára sem érthető nyelvtől pedig mindig iszonyodtam. Szerb Antal írta: nem az a tudomány, ami érthetetlen. Az esszének, az esszéisztikus megfogalmazásnak különben is óriási hagyománya van irodalmunkban. A két háború között az irodalom történéseiről nem Császár Elemér mondott érdemlegesen, hanem az esszéírók. Esszé és tudományos értekezés persze két műfaj, de érintkezések, átfedések lehetnek.

– *Háromkötetnyi írást szenteltél eddig a XX. századi magyar regény feltérképezésének. (A regény metamorfózisa a 20. század első felének magyar irodalmában [1997], Mai magyar regények. Poétikai változások fél évszázad regényirodalmában [2003], Regénymúlt, regényjelen [2006].) A kortárs regényírók közül Jókai Annáról (2004) és*

Sándor Ivánról (2006) írtál könyv terjedelmű pályaképet. A kérdésem talán furcsának tűnik. Köztudott, hogy a legolvasottabb irodalomtörténészek közé tartozol, de mégis: hogyan vagy képes ennyi tömérdek regényt elolvasni és jóhiszeműen értékelni? Talán ebben is segítenek a beszélgetésünk elején körvonalazott személyiségtípushoz köthető karakterjegyek?

– Gyerekkoromban is nagy olvasó voltam. Akkoriban remek ifjúsági regényeket lehetett kézbe venni, olyan izgalmasakat is, mint például Dékány András feledhetetlen kalandregényei. Aztán jött Török Sándor, Mándy Iván és a többiek. Verne, Jókai, Mikszáth, majd Balzac és Tolsztoj – ilyen olvasási korszakaim voltak. Kánikulában egy könyvvel vettem be magam a hűvös szobába, ez volt a boldogság. Tizenkét évig vonatos „bejáró” voltam Vásárhely és Szeged között, a fél magyar irodalmat utazás közben olvastam el. Az egyetem után sokáig csak olvastam, jobban szerettem olvasni, mint írni. Amúgy nincs ebben semmi rendkívüli, hiszen ez volna a természetes: előbb rengeteg „primér szöveget” olvasni, s csak azután írni (és tanítani). Mára ez a sorrend mintha megfordult volna. Sokaknak mintha nem számítana a szöveg,

„Attila fiam műtermében (2006)”

„Juhász Ferencsel Szegeden (2008)”

illetve csak akkor számít, ha a használt elméleti kategóriák nem peregnek le róla. Volt idő, amikor nem egészen alaptalanul úgy éreztük, a kritika és az elmélet diktatúrája határoz meg mindent. Az irodalom azonban, hála Istennek, föllázadt, öntörvényű útját követte. Ez a jelenség az utóbbi egy, másfél évtized egyik örvendetes mozzanata.

– *Mi ragadott meg leginkább Németh László életművében? Két könyvet írtál róla: Az író öntőformái. Nyugateurópai minták Németh László regényszemléletében [1995], valamint egy kismonográfiát az elegáns „Élet-kép” sorozatban 2009-ben.*

Németh Lászlót a magyar regény egyik megújítójának tartom. Reflexív igényessége, formafegyelme, az új regénypoétikai kérdésekkel való szembenézése akkor is figyelemre méltó, ha erről sokan nem vesznek tudomást. Németh a mögöttünk lévő század egyik legnagyobb gondolkodója, aki a változó kor nyomása alatt hol az egyik, hol a másik tájékozódási pontot tartotta fontosnak, ám mindvégig magyarság és európaiság elválaszthatatlan kettőségében gondolkodott. Vallotta,

minél kisebb egy nemzet, annál több szemének és fülének kell lennie a világra, s ha már ilyen vékony szálból sodorták sorsát a párkák, annál jobban kell figyelnie a nagyvilágra. Meghir-

detta a tejtestvériség gondolatát, a szomszéd népek megismerésének programját. Irodalomszemlélete hagyomány és újítás ötvözeteként a modern magyar irodalom egyik meghatározó útját jelenti. Janus-arcú szemlélet, melyben az egyik arc a kortárs modernség felé fordul, a másik (tolsztoji típusú moralizálásával) a XIX. század felé. Németh írja a *Visszatekintés*-ben: „... az írók megalkotják műveiket s a kor megalkotja magát. Műveink odatáncolnak a korfigyelem lámpása alá s lassan kicsúsznak a fény

„Feleségemmel a nyári teraszon (2008)”

alól. A lámpa alatt egyszerre csak kevés tünemény fér el: kiesni nem szégyen, odakerülni nem személyes dicsőség. Minden tehetségnek megvan az ideje, melyben a jobbak fogékony-sága s az ő mondanivalója találkoznak.

Az időpont, melyben hat, jellemző az íróra; az író, aki hat, jellemző az időpontra. Az irodalomtörténet egyrészt művek halmaza, másrészt a tehetségek belépésének magyarázata és története...” A korszaknyitó tehetségek azonban nem tűnnek el végleg.

Németh Lászlót egyébként Vársárhelyen könnyű megszeretni. Még tanítottak az író hajdani tanártársai, a Bethlen Gábor Gimnáziumban az *Égető Eszter* már a hatvanas években érettségi tétel. A városnak még az „átkosban” is pezsgő a kulturális élete (Őszi Tárlat, művészklub, Picasso-kiállítás a Sasban stb.). Valahogy így kellene élni a kultúrát – a mindnapoktól a magas művészetig.

– *Legutóbbi kitüntetésed (a Szegedért Alapítvány Művészeti Díja) átvétele után a Szeged című folyóiratban megjelent nyilatkozatodban (2010. 3. sz.) arról is szólsz, hogy tervezed a modern magyar regény történetének megírását. Mit jelentene ez valójában, s hogy állsz a munkával?*

– Hiszem, ma is lehet nagyjában folyamatos, a fontosabb csomópontokat megragadó irodalomtörténetet írni. Ilyen a most megjelent *Magyar irodalom* című kötet is. Szegényes műfaj történeti irodalmunkban kifejezetten kívánatos lenne ilyen összefoglalás, melynek az oktatásban, népszerűsítésben ugyanolyan szerepe lehet, mint a tudományban. Az előző

századvégtől, a premoderntől a mai poétikai átrendeződésig tárgyalná ennek a képlékeny műfajnak a történetét. Rengeteg „anyagom” van hozzá, már csak meg kellene írni.

Monostori Imre